

УДК 378.371.13

Тетяна Ткаченко, доктор педагогічних наук, професор

Харківського національного педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди

## МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ НА МУЗИЧНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

У статті розглядаються методи, поради для студентів заочного відділення з предмету постановки голосу, як одного із основних інструментів мовленнєвої культури, культури спілкування, ораторського мистецтва та основи становлення майбутнього вчителя.

**Ключові слова:** студенти заочного відділення, постановка голосу, методи, самостійна робота, професіоналізм.

Рис. 2. Літ. 9.

**П**остановка проблеми. Одним із провідних напрямів навчання в сучасних вузах є організація самостійної роботи, яка є одним із основних складових професіоналізму майбутнього вчителя, що в першу чергу необхідно для студентів заочного відділення. Враховуючи специфіку постановки голосу необхідно ретельно ставитися до проблеми розвитку голосу за допомогою якої буде утворюватися навчальна професійна робота.

**Мета статті:** розкрити сутність методів самостійного опанування постановки голосу для студентів заочних відділень.

**Аналіз останніх публікацій:** питанням проблеми самостійної роботи з постановки голосу займалися вчені В. Бехтерев, А. Менебені, Л. Азаров, Л. Дерев'янюк, В. Антонюк, В. Деряжний, Н. Ірецька. В той час огляд стану досліджуваної проблеми свідчить про те, що методика постановки голосу залишається гострою та мало методично забезпеченою.

Використання методів самостійної роботи дає можливість студентам – заочникам вже наприкінці першого року навчання виступити у концерті, репертуар якого складається із сольного чи ансамблевого номеру, творів підвищеної складності.

Ми вважаємо, що на першому курсі необхідно якомога менше теорії вокалу. За методом роботи К. Дорліак [1, 22] ми акцентуємо увагу на спів в трьох аспектах, за словами педагога, “високо”, “низько”, “близько”. Ми вважаємо, що “стислість – сестра таланту”, і розуміємо роботу К. Дорліак як найпліднішу.

“Високо”: навчаємо співати у правильній високій позиції, що формується при співі на звук “і”. На цій підставі і виникло правило: “Чим вище звук, тим нижче опора” [1, 143].

“Низько”: знаходимо точку опори звуку, яка відкликається на сміх, стаккато (при цьому

міжреберне і нижньореберне дихання довільно і вірно працює). Н. Ірецька вважала: “звук, що йде з глибини, попадає в найвищу точку звучання; подальше мистецтво має бути використане на те, аби утримати це положення” [2, 115].

“Близько”: вивести звук немов би до кінчика носа (вправа на звуки “дзі”, “джі”, “джу”). Як правило, студент представляє це візуально, відчуває це. Після засвоєння цих вправ, знайомимо студентів з теорією:

1. Відомості про голосовий апарат і співацький звук.

2. Співацька артикуляція і дикція.

3. Класифікація і коротка характеристика співацьких голосів.

4. Гігієна та режим голосу.

5. Ознайомлення з автобіографією і творчим життям відомих оперних співаків.

Важливе значення має також індивідуальний підхід до кожного студента. Різномічне знання музичних, виконавських, психологічних даних дає змогу збудувати навчальний процес найкращим для студента чином. При такому підході “школа” не протирічить природі, найкраще, що вже закладене або придбане отримує подальший розвиток. Тонке знання особливостей кожного студента дає можливість педагогові підібрати такий співацький репертуар, який допоможе найяскравіше розкрити індивідуальність, всі грані душі і таланту. Крім того, правильний відбір музичного матеріалу, що використовується при навчанні, забезпечує можливість ідейно-виховної дії, систематичність накопичення знань і навиків. Великим мистецтвом педагога є не нав’язування своїх методів, а терпляче систематичне створення сприятливого ґрунту для свідомого, завжди критичного їх сприйняття.

Сучасні умови пред’являють педагогу з постановки голосу нові вимоги. А сучасна техніка

## МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ НА МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

має великі можливості для надання активної допомоги педагогу-вокалісту. На жаль, цією важливою стороною учбового процесу мало хто серйозно займається. Класи, в яких проходять заняття з постановки голосу, погано освітлені, відсутня вентиляція, температура повітря випадкова, акустика сама різна і, нарешті, повністю відсутня ізоляція. Це все негативно позначається на процесі навчання студентів.

Чудово, якщо на уроках з постановки голосу використовується ТЗН, і, перш за все, магнітофон. Він дуже корисний, бо студент чує свій голос таким, яким він є, а не таким, яким йому здається; допомагає оцінити якість звучання, дикцію, загальну художність виконання, дає документальний запис, який дозволить оцінити розвиток голосу протягом всього періоду занять.

Багато студентам заочникам мати вдома стереопрогравач, оскільки прослуховування репертуару у виконанні видатних співаків повинно стати обов'язковим. Звичайно, навчитися співати за пластинками не можна, але можливо значно поліпшити вокальну техніку і розширити свій музичний кругозір. На наш погляд, враховуючи спеціальну музичну підготовку студентів, це найефективніше. Чудово, на наш погляд, мати в кабінеті й "караоке". Це дозволяє студентів:

1. Виявити свій індивідуальний смак.
2. Відкоригувати.
3. Розширити репертуар.
4. Набути звичку до ролі "співака на сцені", тобто адаптуватися.
5. Ознайомитися з різноманітними вокальними жанрами.
6. Самостійно збагатити "свій" репертуар.
7. Повірити в себе.
8. Навчитися "вправлятися" з мікрофоном.

В.А. Деряжний використовує метод показу і наслідування [5, 27]. Мерморд називає це наслідування "блискучим представником старої італійської школи" [5, 19]. Представник цієї школи Дж. Манчині у зв'язку з цим писав: "Найлегший спосіб показати учневі помилку полягає в точному наслідуванні його голосу, тоді для нього робиться очевидним, що означає співати носом, горлом, жорстким і важким голосом. Аби не думати, що цей спосіб наслідування вигаданий мною або іншими вчителями нашого часу, пригадайте правило, що застосовувалося в Римі знаменитими вчителями" [7, 243]. Сама природа затверджує цей метод. Відомо, що дитина, яка втратила слух до двох років в результаті захворювання органів слуху, стає глухонімою. В ранньому дитинстві поштовхом для виникнення мовної функції є слухове сприйняття і наслідування. В цей час

відбувається координація між слухом і голосом – дитя вчиться говорити. Так само формуються і співацькі навички. "Показ звучання своїм голосом дозволяє впливати на голосову функцію в цілому і організувати її в потрібному напрямі, а оскільки показ звуку безпосередньо впливає на орган слуху і зору, його вживання тісно пов'язане із здатністю до наслідування. А наслідування є найкоротшою дорогою для засвоєння рухових і, особливо, мовних і вокальних навичок" [8, 12].

Читаючи біографії відомих співаків, можна привести багато прикладів, що доводять, як вказаний метод допоміг здолати труднощі. Так, М. Бієшу готувала партію Чіо-Чіо-Сан з однойменної опери Дж. Пуччіні. Партія не удавалася. Співачка була на межі відчаю, і, раптом, по радіо почула цю партію у виконанні Марії Каллас. Цей голос, як за чаклунством, допоміг відчувати потрібні прийоми, впоратися з труднощами, що здавалися неможливими. М. Артем'єв у книзі "В класі К. Дорліак" дає приклади того, як, інколи, наслідування зіграло рокову роль в долях багатьох вокалістів: "Якщо раптом складний пасаж або нота в такій теситурі, що лякає студента, заспівайте кілька разів, хай напівоголосом, але вірне відчуття негайно допоможуть йому" [1, 74].

Вивчаючи досвід багатьох вокальних педагогів, відомий мистецтвознавець В. Багадуров зробив висновок, що їх досвід "є єдиним джерелом, що проливає світло на вокальну методологію XVII – XVIII ст., тільки тому, що найбільші співаки і педагоги того часу не вважали за потрібне, можливо внаслідок дороговизни друку або бажання в тайні зберегти свій метод викладання, своїх пізнань з вокальної педагогіки. Таким чином, викладання велося з голосу, і мистецтво вмирало разом з його носієм, не залишаючи слідів для нащадків" [8, 23].

У IV ст. Гімерій стверджував, що "мова породжується мовою". З чого ж слід починати навчання? ... "у всіх випадках треба відштовхуватися від найкращого характеру звучання голосу", – вчить нас Л. Дмитрієв [3, 63]. Найкраще звучання голосу – це естетичний критерій, пануючий в постановочній педагогіці. Оскільки, скільки вух – стільки і звучань, отже, стільки і методик. Не будемо філософствувати з приводу "кращого", хай красу визначить слухач, – будемо прагнути вивести слухачку аудиторію з лещат буденного мислення, буденних емоцій. Адже всі знають афоризм: успіх – це радість. "Співай так щоб тобі було гарно, з відчуттям щастя, радості", – вчила педагог М. Донець-Тессейр. Співак в силу специфічності діяльності

## МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ НА МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

повинен жити в атмосфері позитивних емоцій, а, значить, наслідувати прекрасному життю, слідувати мудрості китайського вислову: “хочеш бути щасливим – будь ним”.

К.А. Муравйова вчила: “Перед співом під час вдиху учень повинен нав'язати собі стан, який можна виразити словами: “Ах, як хороше!”. Тоді при вдиху горло, гортань і весь голосовий апарат знайде потрібне їм вокально-активне положення, і звук з'явиться повний, вільний, красивий і життєрадісний, що для художнього співу головне” [1, 536].

Ще один важливий момент заняття з постановки голосу – це робота над твором шкільного репертуару. Це обов'язкова частина заліку, іспиту або академічного концерту. Пам'ятаючи про головне – про гідну якість підготовки майбутнього вчителя музики, програма з постановки голосу включає і пісні шкільного репертуару. За п'ять років навчання студенти повинні ознайомитися із репертуаром, що вивчається в школі. При виконанні студентом пісні шкільного репертуару, а її він виконує під власний аккомпанемент, а не під аккомпанемент концертмейстера, найбільш яскраво висвітлюються успіхи і невдачі студента в опануванні вокальним мистецтвом.

Нарешті, велику увагу слід приділяти уважному прочитанню авторського тексту будь-якого твору, що виконується, будь то романс, народна або шкільна пісня. Не викликає сумніву, що у виконуваний твір студент заочного відділення повинен приносити власне, індивідуальне прочитання, але часом за цим “індивідуальним” втрачається глибинний сенс, вкладений автором. Тому все індивідуальне, що приноситься виконавцем, повинно знаходитися в гармонійному зв'язку з авторською ідеєю, під неухильним наглядом викладача постановки голосу.

Хотілося б сподіватися, що ми зуміли роз'яснити наступне: **постановка голосу (бажано на всіх факультетах) – надзвичайно важлива і необхідна дисципліна педагогічного вузу, вона:**

- формує ораторське мистецтво;
- служить в подоланні почуття “публічної самотності”;
- виховує волю, уяву, фантазію;
- виховує емоційну культуру;
- фізично “зцілює” людину;
- несе в собі виховну функцію;
- відроджує цінні емоції дитинства;
- підвищує культурний, а також духовний рівень майбутнього педагога. Дуже багато що в роботі педагога, а особливо педагога-вокаліста, залежить від власної інтуїції, імпровізації на уроці.

Ще А.С. Макаренко стверджував, що немає життєвого правила на всі випадки і деколи “навіть самий загальноприйнятий засіб не може бути абсолютно корисним. Найкращий засіб в деяких випадках буде поганим” [6, 92]. При цьому ми, природно, не зменшуємо значення професіоналізму і виховної ролі вокально-звукової культури, яка включає в себе і духовну, і емоційну, і педагогічну і моральну культуру.

Для ефективної роботи з постановки голосу ми рекомендуємо наявність у вокальних класах малюнків-плакатів із зображенням голосового апарату, фонаційним положенням голосових зв'язок, які також можуть бути корисними студентам заочникам вдома.

Ці плакати допоможуть студентам наочно побачити процес голосоутворення і роботу гортані при співі, що сприяє усвідомленню відношення до розвитку голосу, його охороні і гігієні.

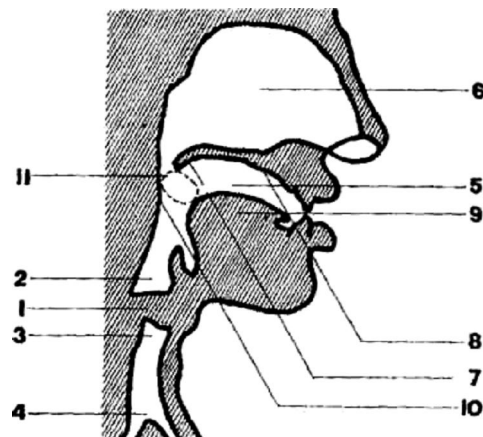


Рис. 1. Схема голосового апарату

1. Гортань. 2. Надгортанна порожнина.
3. Підгортлова порожнина. 4. Трахея і бронхи.
5. Порожнина рота. 6. Носова порожнина. 7. М'яке піднебіння. 8. Тверде піднебіння. 9. Язик. 10. Задня стінка глотки (зіву). 11. Другий (співачський) рот.

Так, малюнок 1 знайомить із схемою голосового апарату і поради педагога типа – попадання звуку на явну і високу позицію (тобто в маску), свобода проходження звуку через носоглотку, попадання в головні резонатори, що служить оптимальним акустичним станом голосового апарату, будуть доступніші і наочні студентам.

Цей малюнок і наявність дзеркала у вокальному класі допоможуть засвоїти правило “м'язової свободи”: ми бачимо напруження м'язів ший, то це вказує на форсування звуку. Необхідний контроль за положенням голови. Піднята вгору голова співця “тягне” гортань вгору, що позначається на якості звуку. Опущена голова притискує звук донизу. Це теж заважає

## МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ НА МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

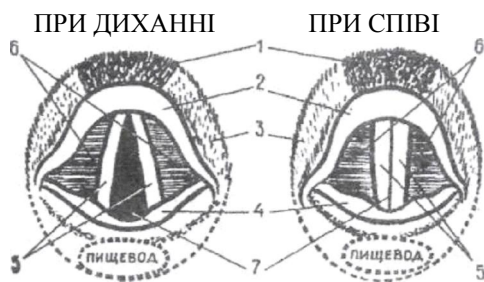


Рис. 2.

1. Надгортанник.
2. Щитовидний хрящ.
3. Зовнішні м'язи.
4. Черпаловидні хрящі.
5. Голосові зв'язки (у двох положеннях).
6. Вокальні м'язи.
7. Голосова щілина.

нормальній роботі голосових зв'язок. Положення голови має бути зручним, тобто середнім, не напруженим, природним. Слід ознайомити студентів заочників з резонаторами, та резонуванням. Резонатори бувають верхніми і нижніми. Верхні – порожнини розташовані в лицьовій частині черепа – в невисокій формі звично називати “маскою”. Нижні – в основному грудна клітка. Верхні резонатори забарвлюють звук вищими обертонами і додають йому яскравість, “летючість”. Нижні – грудний резонатор – забарвлює м'якими щільними тонами.

Для округлості звучання можна уявити в роті кульку, піднебіння підведене. Для детальнішого ознайомлення з цим питанням ми рекомендуємо статтю Л. Ямштекіна “Вплив піднебіння на професійне співацьке голосоутворення”, яка опублікована в збірці “Питання вокальної педагогіки” вип. 5, М, 1976.

Розгалуження слухового нерву у внутрішньому вусі утворює так званий кортієв орган (рис. 2), в якому якнайтонші нервові волокна грають роль струн різного налаштування, вони сприймають звук різної висоти. Функція кортієва органа полягає в трансформації енергії звукових коливань в процесі нервового збудження. Сприйняття кортієвим органом звукових роздратувань якнайтонших відтінків називається **слуховим резонансом**.

Рис. 2 відображає положення зв'язок при співі і диханні. При співі гершеловидні хрящі сполучають обоє зв'язок, утворюючи голосову щілину, при вільному беззвучному диханні голосова щілина розходиться. При хворобливому стані голосу голосові зв'язки не змикаються,

тому в звуці голосу відчувається сип. Незімкнення зв'язок буває і від перевтоми, і при неправильному володінні голосом.

Далі робота педагога направлена на розвиток співацького голосу – зміцнення в результаті багатократних повторень м'язової роботи, найбільш якісного звуку, досягнення вокально-художньої майстерності, збереження голосового апарату на довге творче життя. При цьому необхідно стежити за витривалістю апарату. Відомий педагог К.Злобін вказував: “Швидка стомлюваність голосу і виникнення різних його захворювань викликаються неприродними прийомами, що травмують, перш за все нервові центри, а вже звідси голосовий апарат” [4, 48].

**Висновок.** Отже, оволодіння технологією й технікою мовлення майбутнім вчителем має велике значення. Голос вчителя виконує не тільки “чутну” функцію. Голос, позбавлений голосових переваг – музичності, благозвучності, доброго тембру і як результат дохідливості, не викликає в учнів нічого, крім роздратування. Ось чому ми висуваємо як, першорядне завдання підготовки вчителя, формування вокально-звукової культури, вміння говорити “своїм голосом”, оскільки саме він, свій голос найшвидше знайде шляхи до сердець учнів. Крім того, тільки поставлений голос дозволить витримати колосальне мовне навантаження, якого зазнає вчитель у педагогічному процесі.

1. Артемьев Е. В классе К. Дорлиак. – М., 1968.
2. Гребенюк Н. Вокально-виконавська творчість: психологія – педагогічний та мистецтвознавський аспекти. – К., 1999.
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики. – М., 1968.
4. Злобин К. Физиология пения в профилактике заболеваний голоса певцов. – М., 1958.
5. Кравченко А. Секреты бельканто. – Симферополь, 1993.
6. Макаренко А. Сочинения в 8-ми томах. – М., 1984.
7. Морозов В. Искусство резонансного пения. – М., 2002.
8. Ткаченко Т. Основы формирования профессионально-педагогической культуры учителя музыки и пения: пособие – Х., 2005.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2011

